

Maturidi'nin Şükür Anlayışı

AHMET AK
DR., İNÖNÜ Ü. İLAHİYAT FAKÜLTESİ

abstract

In this paper man's giving thank to God and God's giving thank to man will be examined. This matter has been given much importance in Islam, thus being referred to in the Qor'an more than seventy places. Although it has been stated in the Qur'ân that Allah loves his servants who give thanks to God and hence will be grateful to them, at present some of Muslims do not know this matter sufficiently. Therefore we tried to clarify how Abu Mansur al-Maturidi, one of the prominent Muslim scholars, dealt with this matter, so that a contribution be made to the sound understanding of religion.

key words: al-Maturidi, Shukr, al-Qur'ân, Islam

İnsan, kendisine iyilik yapana, teşekkür edecek kabiliyet ve sorumlulukta yaratılmıştır. Bu sebeple kişi, kendisine sayısız nimetler veren Allah'a ve iyilik yapan insanlara teşekkür eder. Bunun sonucunda iyilik yapan ve iyiliğe kavuşanın her ikisi de memnun olur ve söz konusu iyilik artarak devam eder. Nitekim Yüce Allah, "...şükrederseniz, vermiş olduğum nimetleri artırırım¹ " buyurmaktadır.

Allah'ın bu vaadine ve Müslümanların çoğu "Allah'a şükür iyiyim", "Allah'a şükürler olsun", "Şükür Allah'a" gibi sözleri dillerinden düşürmemesine rağmen, Müslümanların asırlardır sıkıntıdan kurtulamadıkları bilinmekte ve görülmektedir. Hiçbir Müslüman, Allah'ın yalan söyleyeceğine veya sözünden döneceğini düşünmeyeceğine göre şükür konusunun ne kadar önemli olduğu ve aynı zamanda yeterince anlayamadığı açıktır.² Konu-

1 14. İbrahim, 7.

2 Bu konuda Hz Peygamber, "İnsanlara teşekkür etmeyen Allah'a da şükretmez" buyurarak, Allah'a şükretmenin yanı sıra, insanlara da, içtenlikle teşekkür etmenin önemine dikkat çekmiştir. Bkz. Ahmed b. Hanbel, (tsn. Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel'in *es-Sünne* adlı eserinin

nun doğru anlaşılmasına katkı sağlamak amacıyla bu çalışmamızda, Ebû Mansûr el-Mâtûrîdî (333/944)'nin eserlerini esas alarak, önce şükür kelimesinin lügat ve istilâhî anlamı, sonra, Allah'ın Kur'an'da şükür ile ne kastedtiği, daha sonra ise, insanın Allah'a niçin, nasıl, nerede ve ne zaman şükretmesi gerektiği ve Allah'ın insana verdiği nimetleri artırması meselesi üzerinde duracağız. Bu bağlamda, Ramazan Bayramı'na Şükür Bayramı da denilmesini açıklamaya çalışacağız.

I. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

A. Kelime Anlamı

Şükür, sözlükte “Tanrı’ya duyulan minneti dile getirme, mutlu bir olay ve durumdan, yapılan bir iyilikten duyulan hoşnutluğu bildirme”³, “görülen iyiliğe karşı gösterilen memnunluk, minnettarlık⁴” ve “iyiliğin kıymetini bilme ve iyilik yapana bu hissi gösterme, nimet ve iyiliği anıp sahibini övme”⁵ vb. anlamlara gelmektedir. Mâtûrîdî’ye göre ise şükretmek, en basit ifadeyle, “verilen nimetin karşılığını ödemek ve mükafatlandırmaktır”⁶. Bu konu ile ride genişçe ele alınacaktır.

“Şükür” kelimesi, hem insanlara hem de Allah’a nispet edilen bir kelimedir. Bu bakımdan konunun anlaşılmasına kolaylaştırmak maksadıyla, söz konusu kelimenin iki kullanımını ayrı ayrı ele alalım.

a. İnsanlar için kullanımı

“Şükür” kelimesi insanlar için kullanıldığında çeşitli anlamlara gelmektedir. Bunlardan bir kısmı şöyle sıralanabilir:

içinde), İstanbul 1413/1992, *el-Müsned*, II/258, 295, III/32, 74; Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş’as b. İshak es-Sicistânî, *es-Sünen*, İstanbul 1413/1992, “*Edep*”, 11; Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Serve, *es-Sünen*, İstanbul 1413/1992, “*Birr*”, 35; Bu sebeple, şükür konusunu araştırmak istedik. Doktoramı yaptığım Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde son yıllarda güzel bir gelenek haline gelen bayramlaşma esnasında ve daha sonra bazı hocalarımla meseleyi müzakere fırsatı bulduk. Bazı hocalarımızın ve özellikle sayın dekanımızın, incelemeyi, takdir edip, konuyu yazmamı istemesi, bizi mutlu etti ve cesaretlendirdi. Hem sayın dekanımızın isteğini yerine getirmek amacıyla, hem de, güzel dinimizin doğru anlaşılmasına, az da olsa katkı sağlayacağını umarak, bu konuda bir makale yazmaya karar verdik. Ayrıca bu çalışmanın, günümüzün en önemli hastalıkları arasında yer alan stresle başa çıkmaya da katkı sağlayabileceğini düşünmekteyiz. Bu nedenle Prof. Dr. Mualla SELÇUK’a teşekkür ederim.

3 *Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük*, Ankara 1998, 2103.

4 Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara 1986, 1202.

5 Doğan, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul 1987, 1043.

6 Mâtûrîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed es-Semerkandî el-Haneffî, *Te’vilâtü Ehlî’s-Sünnet*, thk. Fâtıma Yûsuf el-Hiyemî, Beyrut 2004, III/9, 146.

1. “Şükür”, verilen nimetin farkına vararak, nimeti verene, sözlü, filî ve kalbî olarak saygı duymak, onu överek ona inanıp buyun eğmektir⁷.

2. “Şükür”, verilen nimetin kıymetini bilip nimeti vereni, övmektir⁸”.

3. “Şükür”, verilen nimeti hatırlayarak, nimeti vereni sadece dil ile övmektir⁹.

4. “Şükür”, birinci maddede geçen anlamın yanı sıra, örtmek anlamına gelen küfrün, zıttı olan keşif (bilmek, inanmak vb.) anlamına da gelmektedir¹⁰. Bu durumda, Kunut duasında geçen, “... neşkuruke velâ nekfuruke...” ifadesi, “... sana şükrederiz, küfretmeyiz...” anlamına geldiği gibi, “... Allah’ın verdiği nimetlerin farkına varır, bilir ve küfretmeyiz...” şeklinde anlaşılabilir.

Görüldüğü gibi Mâturidi, sadece dil ile ve beden ile şükretmeyi yeterli görmemektedir. Ona göre asıl şükür, dil, beden ve kalp ile olmalıdır¹¹. Yine ona göre şükür, “Allah’a itaatte gayret etmek¹²” ve “Mükâfat ve mücâzâttır¹³”. Bu konu ileride geniş şekilde ele alınacaktır.

b. Allah için kullanımı

Şükür, Allah için kullanıldığında, insanın yaptığı taatı ve iyilikleri, Allah’ın lütfü, ihsanı ve fazlı ile kolay bir şekilde kabul etmesi, insanların işlediği günahlardan dolayı yaptıkları samimi tevbelerini, rahmeti ve mağfiretiyle kabul etmesi gibi anlamlara gelmektedir¹⁴.

Şekûr kelimesi ise Arapça bir sıfat olup, sözlükte, çok şükretmek anlamına gelmektedir¹⁵. Bu bakımdan “şükür”, Allah’ın rahmetinin, lutfunun ve bağışlamasının çok olması demektir.

B. İstilahî Anlamı

“Şâkir” ve Şekûr” isimleri, insanlar için kullanıldığı gibi Allah için de kullanılmaktadır.

7 Mâturîdî, *Te’vîlât*, I/113, III/9; el-Cürcânî, Seyyid Şerif, *et-Ta’rifât*, trs. yrs. 128; İbn Manzur, İmam Allâme Ebu’l-Fadl Cemâleddin Muhammed b. Mükrim el-Afrîkî el-Mısırî, *Lisânü’l-Arab*, Beyrut 1955, IV/423 vd; krş. Elmalılı, M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, İstanbul 1971, I/540 vd.

8 Asım Efendi, Ebu’l-Kemal Ahmed, *el-Okyanüsü’l-Basît fî Tercemeti’l-Kâmüsi’l-Muhît (Kâmûs Tercemesi)*, trs. ve yrs. II/446 vd. Burada geçen orijinal ifade şu şekildedir: “Muhsin ve mün’imin tafaddul eylediği nimet ve ihsanın kadir ve kıymetini bilip nâsa, neşr ve işâa ve Muhsin ve mün’imi medih ve senâ eylemektir ki, küfran mukabilidir”.

9 el-Cürcânî, 128.

10 Mâturîdî, *Te’vîlât*, I/51, 120, 104, 106, III/8, 9, IV/147; İbn Manzur, IV/424; Asım Efendi, II/446.

11 Mâturîdî, *Te’vîlât*, I/104, 106, IV/147.

12 Mâturîdî, *Te’vîlât*, III/8.

13 Mâturîdî, *Te’vîlât*, III/9.

14 Mâturîdî, *Te’vîlât*, III/9, IV/180, 181; krş. el-Cürcânî, 128.

15 İbn Manzur, IV/424; Asım Efendi, II/447.

a. İnsanlar için kullanımı: Mâturîdî'ye göre bu iki kelime, insan için kullanıldığında şu anlamlara gelmektedir:

1. “Şâkir”, şükreden; “Şekûr” ise, çok şükreden kimsedir¹⁶.

2. “Şekûr”, Allah'ın verdiği nimetlere, hakkıyla şükretmekten aciz olduğunun farkına varmak anlamına da gelmektedir¹⁷.

3. “Şekûr”, Allah'a inanarak ve O'nun verdiği nimetlerin farkına vararak, Allah'ın verdiği nimetlerin şükrünü eda etme konusunda, diliyle (kavlen), bütün organlarıyla (fi'len) ve gönülden (kalben) şükretmek demektir¹⁸.

4. “Şükür”, Allah'a inanıp, O'na ortak koşmamak, bütün kötülüklerden uzak durulmasına inanıp –bazen hata etse de- itaatte gayret etmektir¹⁹. Bu bakımdan insanın Allah'a şükretmesi, insanın kendisine Allah tarafından verilen sayısız nimeti, O'nun istediği doğrultuda kullanması anlamına gelmektedir²⁰.

b. Allah İçin Kullanımı: “Şâkir” ve “Şekûr” kelimeleri, “Şükr” kelimesinden türemiş olup Allah'ın esmâü hüsnâsından iki isimdir. Bu iki isim genel olarak şu anlama gelmektedir: İnsanların yaptığı iyilikleri -az da olsa- (ibâdât ve taatlar şeklinde yapılan şükürleri), Allah'ın lütuf ve keremiyle kolayca kabul edip, karşılığında bolca sevap vermesi, onları güzel bir şekilde övmesi; samimi tövbelerini kabul etmesi, çok bağışlayıcı ve merhametli olmasıdır²¹.

C. Kur'an'da Kullanımı ve Günümüzdeki Yanlış Algılanması

Kur'an da “şükr” kökünden türeyen “Şâkir” ve “Şekûr” gibi isimler yetmişten fazla yerde geçmektedir²². Mesela Fâtır suresinde şöyle buyrulmaktadır: “Allah'ın kitabına uyanlar, namaz kılanlar, kendilerine verdiğimiz rızıktan gizli ve açık verenler, tükenmeyecek bir kazanç umabilirler²³”, “Çünkü Allah,

16 Mâturîdî, *Te'vîlât*, III/9, IV/405; krş. Asım Efendi, II/446, 447.

17 Mâturîdî, *Te'vîlât*, III/9; krş. el-Cürcânî, 128vd.

18 Mâturîdî, *Te'vîlât*, I/104, 106; krş. el-Cürcânî, 128 vd.

19 Mâturîdî, *Te'vîlât*, III/8.

20 Mâturîdî, *Te'vîlât*, I/144, III/210 vd, IV/147; Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmud, *Kitâbü't-Tevhîd*, thk. Bekir Topaloğlu-Muhammed Aruçi, Ankara 2003, 119; krş. Elmalılı, II/703; Asım Efendi, II/446; el-Cürcânî, 128.

21 Mâturîdî, *Te'vîlât*, I/113, III/9, IV/180 vd; krş. Elmalılı, V/3016 vd, VI/3992 vd, VII/5160 vd; Asım Efendi, II/446 vd; el-Cürcânî, 128; İbrahim, Mustafa- Ahmed Hasan ez-Ziyât-Abdülkadir-Muhammed Ali en-Neccar, *Mu'cemü'l-Vasît*, İstanbul 1986, 490.

22 Bu ayetlerden bazıları şunlardır: 2. Bakara, 158; 4. Nisa 147; 42. Şûra, 23; 14. İbrahim, 7; 35. Fâtır, 30; 34. Şûra 23; 64. Teğâbun, 17. Geniş bilgi için bkz. Abdülbâki, Muhammed Fuad, *el-Mu'cemü'l-Müfrehes li Elfâzî'l-Kur'ani'l-Kerîm*, İstanbul 1987, 385, 386. (“şükr”, “şâkir” ve “şekûr” vb. maddeler).

23 35. Fâtır, 29.

bu kimselerin ecirlerini tam verir ve lütfü ile artırır, doğrusu O, çok bağışlayan ve şükürün karşılığını bol bol verendir”²⁴.

Kur'an'da, Allah kendisini, “Şâkir” ve “Şekûr” olarak isimlendirmesine rağmen şükürün asıl anlamı iyi bilinmediğinden dolayı, Allah'ın Şâkir ve Şekûr isimlerinin anlamı iyi bilinmemekte hatta söz konusu isimlerin Allah'a nispet edilmesi yadırganmaktadır. Hatta bunların Allah'a izafe edilmesi, O'na hakaret olarak algılanmaktadır.

Şükür kavramının, günümüzde yaygın olarak, “Allah'a şükür iyiyim”, “Allah'a şükürler olsun”, “Şükür Allah'a” “Buna da şükür”, “Bunu bulduğuna şükret” ve “Haline şükret” şeklinde kullanıldığı görülmektedir. Genelde, bu sözlerle, Allah'a, sadece dil ile şükredip eline geçenle yetinip kanaat etmek ve daha iyisini yapmaya uğraşmaya gerek yok gibi anlamlar anlaşılmaktadır. Yukarıda açıklamaya çalıştığımız, “şükür”, kelime ve terim anlamlarına bakıldığında, bu anlayışların eksik olduğu görülmektedir. Çünkü, bu ifadeler, insanın tembelliğini, pasifliğini ve şuursuzca davrandığını göstermektedir. Zira kanaat, insanın, bir işi en iyi şekilde yapmaya çalıştıktan sonra eline geçenle yetinip, kısmetine razı olmak anlamına gelmektedir²⁵. Nitekim Yüce Allah, insanların işlerini en iyi şekilde yapmalarını istemektedir: “... ölümü ve hayatı, hanginizin daha iyi (en iyi) amel işleyeceğini sınamak için yarattım ...”²⁶ buyurmakta; Başka bir ayette ise, “... Hayırlı işlerde birbirinizle yarışın. Nerede olursanız olun Allah sizi bir araya toplar. Allah, şüphesiz her şeye kadirdir.”²⁷ buyurmaktadır. Mâturîdî bu ayeti, “nerede olursanız olun, ne iş yaparsanız yapın, işinizi, en iyi şekilde yapma konusunda birbirinizle yarışın. Eğer bu şekilde davranırsanız, Allah, birlik ve beraberliğinizi sağlar, sizi, başarı ve mutluluğa kavuşturur. Şüphesiz Allah'ın her şeye gücü yeter şeklinde yorumlamaktadır²⁸.

II. ŞÜKRÜN ÇEŞİTLERİ VE FAYDASI

A. Şükürün Çeşitleri

Kaynaklarda şükürün çeşitleri genel olarak üç başlıkta ele alınmış olup bunlar şu şekilde sıralanmıştır²⁹:

24 35. Fâtır, 30.

25 Asım Efendi, II/446; Krş. Cürçânî, 179.

26 67. Mülk, 2; Geniş bilgi için bkz. Mâturîdî, *Te'vîlât*, V/188, 189; krş. Elmalılı, VII/5160 vd.

27 2. Bakara, 148.

28 Mâturîdî, *Te'vîlât*, I/104 vd.

29 Mâturîdî, *Te'vîlât*, IV/147; krş. Halil b. Ahmed, *Lisânü'l-Arab*, 424 vd; Asım Efendi, II/446; el-Cürçânî, 128; Ebû Tâlip Muhammed b. Ebi'l-Hasan Ali b. Abbas el-Mekki, *Kütü'l-Kulüb*, trs. yrs. I/224-226.

1. Dil ile (kavî) olur. Allah'a şükürler olsun vb. ifadelerle dil ile şükretmektir.

2. Kalp ve dilin dışında kalan diğer organlarla (fi'lî/amel-i salih) olur. Bedeni ve her türlü imkanı faydalı yerlerde kullanmak suretiyle Allah'a şükretmektir.

3. Kalb ile (hâlî) olur. Verilen nimetin farkına vararak ve yerinde kullanarak, Allah'a bilinçli bir şekilde şükretmektir.

Mâturîdî, yukarıda geçen üç çeşit şükürün üçünü de gerekli görmektedir. Fakat ona göre bunların en değerlisi, üçüncü çeşididir. Nitekim o, bir yerde şükürü, Allah'ın verdiği nimetlerin farkına vararak, bilinçli bir şekilde O'na inanmak ve güzel işler (amel-i sâlih) yapmak olarak açıklamaktadır³⁰. Ona göre şükür, hem imanı hem de sâlih amelleri kapsamaktadır³¹. Diğer bir ifadeyle, bir kimse, sadece inanmakla ya da sadece güzel işler yapmakla şükürünü eda etmiş sayılmamaktadır. Ayrıca Yüce Allah, ibadetin sadece kendisine yapılmasını, bu konuda hiç kimseyi ve hiçbir şeyi kendisine ortak koşulmasını istemektedir³². Bu bakımdan Mâturîdî'ye göre şükürün başı, sağlam bir imandır³³. O halde Mâturîdî anlayışa göre şükür= iman + amel-i sâlih demek mümkündür. Buna göre ameller, Ashâbu'l-Hadis'in ileri sürdüğü gibi imanın bir cüzü olarak değil; şükürün bir cüzü kabul edilmektedir³⁴.

B. Şükretmenin Faydası

Mâturîdî'ye göre Allah'a şükretmenin faydası, Allah'ın yardımına, affına, rahmetine, lütuf ve keremine kavuşmanın yanı sıra, eldeki nimetlerin devam etmesi ve henüz ulaşılamayan nimetlerin elde edilmesidir. Nitekim Mâturîdî'ye göre bu konuya önem veren kimse ve topluluklar pek çok güzelliklere kavuşmuşlardır³⁵.

III. İNSANIN ALLAH'A ŞÜKRETMESİ

Mâturîdî'ye göre şükretmek, daha önce belirtildiği gibi en basit ifadeyle, "verilen nimetin karşılığını ödemek ve mükafatlandırmaktır"³⁶. Allah, insanı

30 Mâturîdî, *Te'vilât*, IV/147.

31 Mâturîdî, *Te'vilât*, I/305.

32 1. Fatıha, 4.

33 Mâturîdî, *Te'vilât*, I/106.

34 Ashâbu'l-Hadis'in iman ve amel anlayışı için bkz. Kutlu, Sönmez, *İslam Düşüncesinde İlk Gelecekçiler*, Ankara 2000, 73-96.

35 Mâturîdî, *Te'vilât*, V/104, 106, IV/180, 181; krş. Asım Efendi, II/446.

36 Mâturîdî, *Te'vilât*, III/9.

en güzel şekilde yaratmış ve kainatı onun emrine vermiştir. O'na Yaratıcı'sının varlığına ve birliğine inanma yeteneği vermiş ve onun zihnine, nimetlere şükür etme bilincini/aclını yerleştirmiştir³⁷. Ayrıca Peygamberler göndererek sadece O'na inanmayı ve sadece O'na ibadet etmeyi ve nimetlerine karşı şükretmeyi teyit etmiştir³⁸. O halde insan, kendisine sunulan bu muazzam nimetlerin kimin verdiğini, niçin verdiğini düşünerek bu nimetleri veren tanımalı ve ihsan edilen her türlü nimete karşı şükürünü eda etmelidir³⁹. Bu bakımdan istenilen düzeyde Allah'a şükredebilmek öncelikle, Allah'ın sayısız nimetlerinin farkında olmaya bağlıdır⁴⁰.

Allah, insanı yoktan var etmiş, her şeyi onun emrine vermiştir. Fakat onu başı boş bırakmamış; verdiği nimetlerin karşılığında insana bazı sorumluluklar yüklemiş ve söz konusu yükümlülükleri en güzel şekilde yerine getirilmesini istemiştir⁴¹. Bundan dolayı insan, Allah'ın verdiği her nimetin kıymetini bilmeli ve onlara ayrı ayrı şükretmelidir⁴².

Mâtürîdî'ye göre insan Allah'a her zaman şükretmelidir. Nitekim o, genelde, "... Ey Dâvud ailesi! Şükrederek çalışın ..." şeklinde Türkçe'ye çevrilen⁴³ Sebe Suresi'nin 13. ayetine verilen mananın yanı sıra, "... Ey müminler! Dâvud ailesinin şükrettiği gibi şükredin ..." şeklinde son derece ilginç bir yorum getirmektedir. Ona göre, her gün 24 saat boyunca Davud ailesinden, Allah'ın kelamını okuyan oruç tutan, teheccüt namazı kılan vb. şekillerde Allah'a ibadet eden mutlaka birileri bulunmaktaydı. Yine o, bu ayetin, "Davud ailesinin şükrettiği gibi şükredin ki, ben de size fazilet ve mülk vereyim" şeklinde de yorumlanabileceğini ifade etmektedir⁴⁴. Bu bakımdan ona göre insan, Allah'ın kendisine verdiği nimetlere karşı, Allah'a daima saygı göstermeli, sevmeli, övmeli, O'nu hayırla yad etmeli ve sunulan nimetleri O'nun hoşnut olmayacağı alanlarda kullanmayıp, sadece razı olacağı yerlerde kullanmalıdır.

Mâtürîdî'ye göre, insanın, şükür görevini layıkıyla yerine getirebilmesi için, en başta, Allah'ın varlığına ve birliğine inanması; sonra, faydalı şeyleri

37 Mâtürîdî, *Te'vilât*, I/51, 106, 120, 138, 305, V/486; Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhid*, 352.

38 Mâtürîdî, *Te'vilât*, I/51.???

39 Mâtürîdî, *Te'vilât*, I/120.

40 Mâtürîdî, *Te'vilât*, IV/147.

41 Mâtürîdî, *Te'vilât*, I/104, V/188, 189; krş. Elmalılı, I/534, VII/5160 vd.

42 Mâtürîdî, *Te'vilât*, I/106, 113, III/8, 9; Krş. Elmalılı, I/542.

43 Bkz. Elmalılı, VI/3947, 3953; Atay, Hüseyin, *Kur'an Türkçe Çeviri*, Ankara 2002, Özek, Ali-Karaman, Hayreddin-Turgut, Ali-Çağrı, Dönmez, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Meali*, Medine 1992, 428; Tespit edebildiğimiz kadariyle Muhammed Esed de, bu ayeti Mâtürîdî gibi yorumlamaktadır. Krş. Esed, Muhammed, *Kur'an Mesajı*, Ankara 2002, 722.

44 Mâtürîdî, *Te'vilât*, IV/147.

yapmaya, ve zararlı şeylerden uzak durmaya çalışması gerekmektedir⁴⁵. Buradan hareketle ona göre, insan faydalı şeyleri yapıp zararlı şeylerden kaçtığı ölçüde Allah'a şükür görevini yerine getirmiş olmaktadır. Ona göre, Allah'ın verdiği sayısız nimetlerin şükrünü, insanın tam olarak eda edebilmesi imkansızdır. Zira hiç kimse Allah'ın verdiği fazlasıyla veremez. Bu nedenle insan, canını ve bütün malını Allah'ın razı olduğu şekilde kullanması gerekir. Buna rağmen insan hakkıyla şükretmiş olmaz. Fakat Allah, böyle davranan kulunu lütfü ve keremiyle layıkıyla şükretmiş gibi kabul eder⁴⁶. O halde insan sabah akşam, bollukta darlıkta, her zaman ve her durumda, özellikle de yeni bir nimetle karşılaştığında, Allah'a bol bol şükretmelidir.

II. ALLAH'IN "ŞAKİR" VE "ŞEKUR" İSİMLERİNİN ANLAMI

Allah'ın Şâkir ve Şekûr isimlerini girişte ele almış ve bunun, insanların işledikleri iyilikleri (ibâdât ve taatlar şeklinde yapılan şükürleri), Allah'ın lutuf ve keremiyle kabul edip, karşılığında bolca sevap vermesi, onları güzel bir şekilde övmesi, samimi tövbelerini kabul etmesi, çok bağışlayıcı ve merhametli olması⁴⁷ şeklinde açıklanabileceğini belirtmiştik.

Şükürü, verilen nimetin karşılığını ödeme şeklinde tanımlayan Mâtûrîdî'ye göre, hiç kimse Allah'ın kendisine verdiği nimetlerin karşılığını tam olarak ödeyemez⁴⁸. Bundan dolayı hiç kimse Allah'a layıkıyla şükredemez, fakat buna rağmen Yüce Allah, lütuf ve fazlından dolayı insanların samimi bir şekilde yerine getirmeye çalıştıkları ibadet ve tatları, şükür olarak kabul etmektedir⁴⁹. Mâtûrîdî'ye göre, bu kabul, şu şekilde gerçekleşmektedir: "Allah ile insan arasında bir ticaret/alış veriş söz konusudur, ve Allah ile ticaret yapan bir kimse kesinlikle kazançlı çıkmaktadır"⁵⁰. Allah insanı yoktan var etmiş ve ona akıl, göz, düşünme vb. özelliklerle süsleyerek en güzel surette yaratmış ve bütün kainatı onun istifadesine sunmuş ve ona envai çeşit nimet vermiş ve bütün bunların karşılığında insanlardan sadece kendisine kulluk etmelerini ve akıllarına göre hareket edip verilen bütün bu nimetlerin yerinde kullanılmasını istemiştir. Ne var ki, insanoğlu Allah'ın kendisine sunmuş olduğu bütün bu nimetlerin karşılığında Allah'a layıkıyla şükrünü

45 Mâtûrîdî, *Kitâbü't-Tevhid*, 117, 119.

46 Mâtûrîdî, *Te'vilat*, III/9; Krş. Atay, Hüseyin, *Kur'ana Göre Araştırmalar I-III*, Ankara 1997, 256 vd.

47 Mâtûrîdî, *Te'vilat*, I/113, III/9; krş. Elmalılı, V/3016 vd, VI/3992 vd.VII/5160 vd; Asım Efendi, II/446 vd; el-Cürcânî, 128.

48 Mâtûrîdî, *Te'vilat*, III/9.

49 Mâtûrîdî, *Te'vilat*, III/9; Krş. Elmalılı, I/542 vd, V/3016 vd.

50 Mâtûrîdî, *Te'vilat*, IV/180, 181.

eda edebilmesi imkansızdır. Çünkü insan, sadece Allah'ın vermiş olduğu akıl nimetinin eşdeğerinde bir şeyi bulması imkansızdır. Mâtûrîdî'nin ifadelerinden hareketle şunu söylemek mümkündür: İnsanlık yirmi birinci yüzyılda teknik ve bilimde o kadar ilerlemesine rağmen hala daha aklın/zihnin nasıl bir yapıya sahip olduğunu anlamaktan aciz bulunmaktadır. Öyleyse aklın/zihnin/beynin daha nice bilinmeyen yönleri bulunduğuna göre insanın onun değerini biçip Allah'a nasıl karşılığını ödeyebilir? Kaldı ki, şükür, Mâtûrîdî'ye göre bir şeyin değerinin yanı sıra sahibine güzel bir ödül vermektedir. Durum böyle olduğuna göre insanoğlunun Allah'ın vermiş olduğu sayısız nimetlerden sadece akıl nimetinin şükrünü layıkıyla eda edebilmesi imkansızdır. İşte bu sebepten dolayı İmam Mâtûrîdî'ye göre, Allah ile insan arasında gerçekleşen şükür alışverişinde insanoğlu gerçekten çok kazançlı çıkmaktadır. Çünkü Allah, verdiği nimetlerin şükrünü eda etmek maksadıyla, insanların işlemiş oldukları güzel amellerin ücretlerini, o amelleri eksik olmalarına rağmen kabul ederek ve lütfü ve ihsanıyla sevabını fazlasıyla vermek suretiyle, biz insanlara “Şekûr” isminin tecellisi olarak şükretmektedir⁵¹.

Mâtûrîdî'ye göre, “... siz şükrederseniz, ben de, size vermiş olduğum nimetleri artırırım⁵²” ayetini yorumlarken “... şükrederseniz artırırım...” ifadesini, “siz Allah'a gerçekten inanır ve inancınızın gereğini yerine getirirseniz, ben de, hem dünyada hem de ahirette verdiğim, vereceğim nimetleri devam ettirir ve artırırım şeklinde açıklamaktadır⁵³. Yine Mâtûrîdî'ye göre “le ezîdenneküm” (hiç tereddüdünüz olmasın kesinlikle artırırım) sözünde, “lütuf” ve “fadl” vardır. Çünkü şükür, bir şeyin karşılığını fazlasıyla vermek ve memnun edici şekilde mükafatlandırmak/ödüllendirmek demektir. Nitekim bir hadiste ““Kulum bana bir karış yaklaşırsa ben ona bir kulaç yaklaşırım; kulum bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak gelirim⁵⁴ “buyrulması da Mâtûrîdî'nin bu görüşünü desteklemektedir.

51 Mâtûrîdî, *Te'vilat*, IV/180, 181; Mâtûrîdî, *Kitabü't-Tevhîd*, 351 vd.

52 14. İbrahim,7.

53 Mâtûrîdî, *Te'vilat*, I/106, III/9, IV/147; krş. Elmalılı, I/540-543, V/3016 vd.

54 Buhârî, “*Kitâbü't-Tevhîd*,” 15, 50; Müslim, “*Zikir*,” 20-22, “*Tevbe*,” 1; Bu konuda Elmalılı Hamdi Yazır da, “... feinnallahe şâkirün alîm” ayetinin yorumunda şunları söylemektedir: “Allah şükredenleri ve şükürlerinin derecelerini bilir ve ona göre şükürlerini mukabilsiz bırakmaz, o mün'imi vehhab şâkir kullarına karşı mahzı lütfundan mezidi in'am ile mükabele ederek şükür muamelesi yapar, bu muamelenin Dünya ve Ahirette kıymeti ne kadar büyük olduğunu tasavvur bile edemezsiniz. Netekim bir hadîsi kudside şöyle varid olmuştur: “mü'min kulum, tetavvu ve nafilelerle bana tekarrub ede ede o dereceye gelir ki nihayet ben onun işittiği kulağı, gördüğü gözü, bildiği kalbi olurum. Her işittiğini hak kulağıyla işitir, her gördüğünü hak gözüyle görür, her bildiğini hak bilgisiyle bilir, hiçbir işinde şaşmaz, yanılmaz, aldanmaz, aldatılmaz, doğruca muradına irer, Allah ile arasında bu derece yakınlık ve visal peyda eder”. Bkz. Elmalılı, I/557.

Sonuç olarak bütün bu açıklamalar, Allah'ın insanlara karşı ne kadar müşfik, merhametli ve cömert olduğu gibi Allah'ın, kendisine şükreden insanlara verdiği nimeti artırdığını da açıkça göstermektedir⁵⁵.

M “ŞÜKÜR” KELİMESİ İLE RAMAZAN BAYRAMI'NIN İLİŞKİSİ

Ramazan bayramının isimlerinden biri de, “Şükür Bayramı”dır. Zira Allah, sorumluluğunun farkında ve bilincinde olanların yaptığı iyilikleri eksik de olsa kabul etmekte ve onları övmektedir. Yani Allah, “Şâkir” ve “Şekûr” isimlerinin gereği olarak söz konusu kimselere teşekkür etmektedir. Bunu şu şekilde açıklamak mümkündür: Allah, bu ayda, inananlardan, oruç tutmalarını, sadaka ve fitrelerini vermelerini, Kur'an okumalarını, yoksul ve yetimlerin ihtiyaçlarını karşılamada daha hassas davranılmalarını istemektedir. Başka bir ifadeyle, Allah, hem, insanların nefis muhasebesi yaparak kendilerine çeki düzen vermelerini, dolayısıyla kendi kendileriyle barışık olmalarını istemekte; hem de toplumu huzur ve sükuna erdirecek sosyal yardımlaşmanın daha titiz yapılması gibi bir takım sorumluluklar vermiştir. Allah'ın kendisine verdiği bu sorumluluğun farkında ve bilincinde olan insanlar, Ramazan ayı boyunca yukarıda geçen yükümlülükleri yerine getirmeye çalışmışlar, emek sarf etmişler, Allah'ın vermiş olduğu nimetlerine karşı şükür borcunu ödemeye çalışmışlardır. Yüce Allah ta, Ramazan ayında yapılan ibadet ve taatların, karşılığı olarak, müminlerin günahlarını bağışlamakta, onları, -insan hakları hariç- annelerinden doğmuş gibi günahsız tertemiz bir hale getirmektedir. Adeta Allah, şöyle demektedir: Ey bana inanan ve güvenen kullarım! Otuz gün boyunca yemediniz içmediniz, benim için oruç tuttunuz ve insanca yaşamaya çalıştınız. Ey müminler! Ben de sizin samimi olarak yapmış olduğunuz iyilikleri eksik de olsa kabul ediyor onlara bol bol sevap veriyorum, samimi tövbelerinizi kabul ediyor, günahlarınızı bağışlıyorum; artık yeyiniz içiniz, sevininiz, coşunuz sevinç ve coşkunuzu birbirinizle paylaşınız, bayram ediniz demekte ve onları övmektedir.

55 Bu görüş, temel prensip olmakla birlikte, Allah, insanların şükretmelerinde bir kusur olmasa da, bazen onları, bela ve musibetlerle sınamaktadır. Bu durum, insanın şükretmediğinden değil sabrını ölçmek ve derecesini yükseltmek vb. sebeplerden dolayıdır. Geniş bilgi için bkz. Mâtürîdî, *Te'vilat*, I/107-109.